

II.

Om Skolehold og Degnelæsning paa Amager 1735.*Ved Henrik Pedersen.*

Efterfølgende Brev, hvis Original findes i Sjæll. Stifts Landsarkiv, skyldes »den lærde Amagerdegn» Jokum Halling i Taarnby (f. 1668, d. 1737); om hvis Liv se Danske Samlinger 1. R. II, 60 ff. Anledningen til dets Fremkomst var den, at Regeringen ved denne Tid indsamlede Materiale fra hele Landet til Oplysning om Skoleforholdene for at kunne realisere sin store Plan om at indrette Skoler overalt, hvor der hidtil ikke fandtes saadanne. Brevet meddeles, fordi det giver et klart og paalideligt Billede baade af Skolevæsenets Tilstand og Vilkaar paa Amager ved denne Tid og af Fremgangsmaaden og Besværlighederne ved Degnenes Religionsundervisning.

Brevet bærer Udskriften: »A Monsr Monsieur Niels Glud, Hans Høyædle Høyærværdigheds høytbetroede Assistent og Klokke til vor Frue Menighed i Kjøbenhavn«.

Meget Hæderlig og Vellærde Sr Niels Glud,
min ydmygeste Hilsen!

For at kunne efterleve Hans Høyædle Høyærværdigheds ved Dem fremsendte Ordre, at berette om Scholerne og deres Tilstand her i Sognet, da saavidt jeg kand derpaa give mit underdanige Svar, følger det saaledes: Jeg frygter, at som Sognet er vidtløftigt, jeg og skal falde til et vidtløftigt Svar, med hvilket jeg snarere skulde bemøye end fornøye nogen at igiennemlæse:

Her er 7 Byer i Sognet; hvor af en hver har sin Scholeholder, som Sognepræsten dem beskikker, fattige Personer, som har intet andet at leve af:

1. I Taarnby er Niels Lund, har gaaed nogle Aar siden i Kiøbenhavns Schole, har selv skaffet sig en Stue, hvor hand har en Samling af saa mange Børn, som Forældrene holde dertil, og giver ham et omløbende Brød i Uge-Viis med Ophold til Føde og videre efter Accord for deres Underviisning i at læse og skrive, ligesom Børnene ere bekvemme til, aarligen 10 til 12 Daler.

2. I Sundby-vest er Knud Jensøn; ham skaffer Byen et Hus at være i med Hustru og Børn, hand nyder ugentlig 3 Skilling af de Børn enhver, som lærer at læse, og fire Skilling af dem, som tillige skriver og regner, og ej videre med Kost eller anden Ophold. Tallet paa Børnene er uvist, ligesom nogle voxer til, saa gaar andre af, naar de ere komne saa vidt, at de have været til Guds Bord, længere vil Forældrene ej undvære dem fra deres iidelig og paatrængende Arbejde. Hand har været her paa Landet i de første 16 Aar. Nu i den 3^{die} Bye:

3. I Sundby-øster er Maths Jensøn, har selv skaffet sig et Huus med sin Ungdom at samles i, hand har Hustru og Børn og er accorderet med Bye-Mændene, ligesom den forrige, om 3 à 4 Skill. ugentlig for hver Barn.

4. I Kastrup er en ung Karl, Niels Jensøn Tisted, (som tillige leeger paa Orgelværket i Kirken, hvorfor Sognet lønner

ham over alt med 1 Mark af Gaarde og 1 Skilling af hver Huus). Der ere kun 9 Gaarde i Byen, som giver ham, hvilke der have Børn (de der have ingen, give intet), ugentlig en hver Mad og Drikke, Seng, Ild og Lyvs, en gaard efter anden, kand være 10 Daler aarlig, hand nyder for sin Underviisning om Aaret, saasom hand er skikkelig og flittig baade med Orglet i Kirken, og sin Schole hos en hver gaard Uge-viis at opvarte.

5. I Maribolille har været Bernt Smertz, Studiosus, som tog Afsked afvigte Paaske, havde sit Bord og Losement ugentlig, hos en gaardmand efter anden. Lønnen kand være, som Byemændene aflegger ham med, hver halve Aar 6 Slette Daler. Nu til denne Tid er ingen, førend Assessor Wandel¹⁾ faar opsøgt sig en bekvem Person dertil, og Bye-Mændene bliver accorderet om hans Ophold i Vinter. Der ere i Byen 19 gaarde; men i slet Tilstand, saasom Jorden er største Deelen hensoldt til de nestliggende Hollendere deres Brug.

6. I Tømmerup er en Studiosus Caspar Schøller, der er antagen for et Aar siden. Byen er i samme Tilstand som Maribolille, saa Byemændene opholde ham ved samme Vilkaar med at flytte ugentlig fra een til anden at nyde sin Kost og Ophold, og nyder hand for hver halve Aar omtrent i Penge Sex Slette Daler.

7. I Uglerup var en Studiosus Niels Berg, som tog nyelig derfra og giftede sig. Dertil haver Hr. Mag. Wandell anordnet en Person, som 9 Indbyggere og Gaardmænd forsyner i et af dem for nyelig opbyggt Huus for 2 à 3 Aar siden for deres Børn at holde til Læsning og Scholegang i samme. Kosten nyder hand ugentlig fra een til anden som de forrige, saa og en samlet Penge hver halve Aar paa 4 à 6 Daler.

Altsaa er ingen publice Schole eller noget givet dertil for de fattiges Underviisning, det jeg veed, hvilket kommer paa deres Ansvar, som har de fattiges Capital og Midler i Hænde. Saaledes har Tilstanden været med Scholerne her i Sognet nu paa 32te Aar, siden jeg blev beskikket. — Endeligen er det vel Hoved-Posten om Ungdommens retsindige Underviisning i Guds Frykt og hans saliggjørende Ords rette Kundskab. Det har

¹⁾ Konsistorial-Assessor Mag. Hans Hansen Wandal, Præst i Taarnby 1726—57.

været det vanskeligste for mig, at samle disse smaa Lam paa beleilige Stæder for at opklette dem med Catechismi Melk og Tyggemad, hvilken aandelig Føde den største Deel af de nu her bosiddende har haft ved min ringe, dog velmeente og flittige Underviisning, saavelsom den sig nu her befindende Ungdom og umyndige Børn. Mine Omvandringer i Byerne gik mig ofte i Begyndelsen af uden Frukt. Ved min Ankomst vartede jeg ofte 2 à 3 timer, sendte Bud i Byen her og der, men der kom ofte 2—3 à 10, ofte slet ingen, saa det fortrød mig at gaa jæv derfra med uforrettet Sag. Det var i Sl. Fleischers Tiid¹⁾: Hannem jeg da spurte til Raads: om jeg ikke kunde samle Ungdommen om Søndagen efter Middagen, naar de, efter Advarsel og Klokkens Ringning ved 3 slet blev hidkaldet til Kirken; det var for engang eller 2, siden blev der givet for een og anden Vending: det var dog ingen ordineret Fastedag, de fik vel at faa sig Mad, passe deres Hosbondes og Forældres Sysler etc: Jeg tænkte da paa et nyt Forslag: Om Søndags Morgen ere de vel leedige, og da er Tiiden belejlig fra Kl. 7, naar det ringer første Gang, kand her holdes Læsning et par Timer til Kl. 9 Menigheden samles at høre Prædiken med det samme, saa har de intet at undskyldes sig med. Det blev begyndt men fruktede ikkun stakket. Menigheden kunde da ej heller saa tidlig miste deres Børn fra deres Sysler, med Kvæg og Huus at forsiune; der skulde og Tiid til at lave sig selv til Kirke o. s. v. Det skulde vare længe, om jeg skulde huske igien alle de Maader og optænkelige Methoder, jeg har brugt, til Ungdommens beste at fordre, men jeg motte have at give tabt, og motte nøjes med hvad Forældrene og de fleste ville. Indtil omsider vi her af Gud bleve forsynede med den Sogne-Præst Prof. Ankersen²⁾, en berømmelig Mand for vor Menighed, og saare omhyggelig for Ungdommen vel at opføre til Guds Ære i Dyd og Guds saliggjørende Ords rette Kundskab; hand trøstede mig vel, som har en øm Samvittighed over Ungdommens Modvillighed og Forældrenes Skiødesløshed, at de tager sig saa høj en magtpaaliggende Sag

¹⁾ Professor Esaias Fleischer var Præst i Taarnby 1701—11.

²⁾ Professor Matthias Anchersen, siden Biskop i Ribe, var Præst i Taarnby fra 1720—26.

saa læt an: Raadførte sig derfor med den for Herredets Menigheder oprigtige og trofaste Stigts Provst Mag^r Reenberg, og i min Paahør sagde: Her er en folkeriig Menighed, og Halling klager sig, at Ungdommen og deres overhavende hindrer den Flid, der kunde anvendes paa deres Underviisning og Oplysning i Guds Ord: Søndagen er ubelejlig dertil for Kirkeforretningerne, Mandagen ere de unge saa hart tvungne til Arbejde, Tirsdagen skal de lave til Torges; Onsdagen skal de rejse, købe og selge. Torsdagen ere de temmelig rolige og mere leedige. Atter kommer Fredagen med Forberedelser, og Løverdagen med den anden ugentlige Kiøbenhavns-Rejse. At forbigaa andet, hvad paakommer, med Konge-Rejser, Arbejd til Hove og Vejene etc.. Nu ere her kun 2 Dage, mand kand udvælge sig i Ugen, Mandag eller Thorsdag. Da har jeg i Sinde, siger Hr. M. A., at tage Thorsdagen til et almindeligt Læse-Møde her i Sognet. O! ja, sagde Provsten, det var dejligt, og det gaar vel af! Strax derpaa begyndte i A. 1720 samē Thorsdages ugentlig og almindelig Læse-Møde fra Klokken otte om Morgen med Bøn og Guds Paakaldelse, en Morgensang etc: derpaa oplæstes et Capitel i det N. Testam. og kom man i Hr. Ankersens Tid hen til Aabenbaringens Bog, — derefter handles om een af de 5 Parter i Catechismo. Denne Forretning holdes endnu ved lige, og er til Dags aldrig af mig nogen Uge bleven forsømmet, siden den er saa gudelig og fruktbarlig begyndt af den Guds Mand, som dette Sogn bør derfor at takke, endog naar han sover i sin Grav. Om dette siundes mig Hans Høyrærværdighed maatte være videndes, hvorledes her tilgaar, for Tidens og Lejlighedens Skyld, helst siden det har ej kundet ske bekvemmeligere efter den Tiid og Maade, som Kongens Lov befaler, og dog i nogen Maade, efter Menneskelig Evne, stadfæstes og opfyldes. Jeg lever altid min høystærværdig Hr. Biskop en Underdanig og ringe Client, og hands høytbetroede Assistent, min høylørdig Vens, Hr. Gluds

Taarndy paa Amager
den 18. October 1735.

tjenstfærdigste tjener
Jokum Halling.